

# Az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország és Németország biztonságpolitikájának összehasonlítása

---

RÓBERT ONDREJCSÁK

COMPARISON OF SECURITY POLICY OF THE UNITED STATES OF AMERICA,  
GREAT BRITAIN, FRANCE, AND GERMANY

355.45.02(73)

355.45.02(410)

355.45.02(44)

355.45.02(430)

---

Security policy of the USA, Great Britain, France, and Germany. Factors of security policy: geographical abilities, geographical environment, geo-political situation and historical traditions of the country, strategy culture, self-definition and relative power of the country, global and regional security environment. Changes of security policy after 11<sup>th</sup> September 2001 in New York.

---

Minden állam biztonságpolitikája bizonyos állandó és kevésbé állandó tényezők függvénye. A legkevésbé változó tényező, amely befolyásolja egy-egy állam biztonságpolitikáját, a földrajzi adottság és a földrajzi környezet. A kevésbé konstans, de legalább ilyen fontos feltételek között feltétlenül meg kell említeni az adott állam geopolitikai helyzetét, történelmi hagyományait és tapasztalatait, valamint ezek értékelését a politikai elit által, a stratégiai kultúrát, az államok öndefinícióját, relatív erejét és a globális és regionális biztonsági környezetet, amelyek viszonylag gyorsan változnak.

Az Egyesült Államok és legfontosabb európai partnerei, szövetségesei – Nagy-Britannia, Franciaország, Németország – esetében jelentős eltérések fedezhetők fel az említett tényezők értékelésénél és ennek következtében biztonságpolitikájuk jellegében is. Ezekre az eltérésekre egyértelműen rámutattak az Irak elleni háború előzményei és következményei is.

Az említett különbségek egyik nagyon fontos oka a történelmi tapasztalatokban és a második világháború utáni eseményekben keresendő. Az USA-nak soha nem kellett szembenéznie az erős szomszédok jelentette direkt fenyegetéssel, és az ország kül- és biztonságpolitikájának sem kellett jelentős ellenféllel számolnia saját közvetlen geopolitikai környezetében, tehát a nyugati féltekén.<sup>1</sup> Az amerikai stratégiai kultúra ennek következtében sokkal „szabadabb” – összehasonlítva az európaival. Az amerikai stratégiai kultúrát nagyon pontosan jellemzik Peter van Ham szavai: a „hajlandóság – tettekézség” stratégiai kultúrája („can do strategic culture”).<sup>2</sup> Amint azt Colin Gray megállapítja az USA stratégiai kultúrájáról szóló elemzésében, „az Egyesült Államok olyan társadalom, amely alacsony fokú toleranciával viseltetik a hosszú befektetések iránt, melyeknek távoli a megtérülésük. (...) Az amerikaiak nem folyamodnak gyorsan az erő használatához, de ha megteszik, mint egy kivételes társadalmi berendezkedés hordozói, lehengerlő triumfot várnak”.<sup>3</sup>

Ezzel szemben a Napóleon utáni európai rend meghatározó eleme az erőegyensúly („balance of power”) volt. Ennek következtében (is) az európaiak nemzetközi

kapcsolatokkal kapcsolatos gondolkodását átítatja az állandó egyeztetések és a kooperáció szükségessége. Az európaiak nem gondolják, hogy képesek tökéletes megoldást találni, amely minden félnek tökéletesen megfelel, illetve hogy az érdekeikből fakadó összes célt el tudják érni. Az amerikaitól eltérő európai stratégiai kultúra másik – és nem kevésbé fontos – oka a második világháború utáni európai helyzetben keresendő. Az európai integráció folyamatában a klasszikus „nemzetállamok” abszolút szuverenitásának érzése szinte minden szempontból visszaszorult, és szinte minden komoly problémával kapcsolatban előtérbe került a kompromisszumkeresés az egyes országok között. Ennek legkomolyabb következménye egy sokkal óvatosabb kül- és biztonságpolitikai kultúra, amely nagyobb mértékben hajlandó a kompromisszumra.

Az egyes államok geopolitikai helyzete szintén nagyon fontos befolyással bír a kül- és biztonságpolitikákra. A saját területen kívüli hadműveletek („out-of-area operations”) és a nagy távolságokra való haderő-átcsoportosítás („power projection”) képessége szinte természetes az Egyesült Államok – és részben Nagy-Britannia – számára, elsősorban földrajzi fekvésükből adódóan. Az USA esetében gyakorlatilag a más kontinensekre való haderő-átcsoportosításkor – ahol a legfontosabb amerikai stratégiai érdekek találhatóak – automatikusan át kell hidalni az Atlanti-, illetve a Csendes-óceánt. Ennek következtében a modern amerikai fegyveres erők tipikus „out-of-area” haderőként voltak létrehozva és fejlesztve. Napjaink Európájának helyzete ebben a pontban is különbözik. Bár néhány ország – elsősorban a volt gyarmatosító nagyhatalmak, Franciaország és Nagy-Britannia – haderejének jelentős része alkalmas volt nagyobb volumenű saját területen kívül végrehajtandó hadműveletekre, a gyarmati háborúk időszakának lezárását követően (a 20. század hatvanas éveitől) ezek a képességek jelentősen csökkentek. A hidegháború realitásainak következtében a kontinens határain kívülrre való haderő-átcsoportosítás képességét felváltották azok a képességek, amelyek a saját terület és Nyugat-Európa védelme szempontjából kulcsfontosságúak voltak. Nagy-Britannia valamelyest ebből a szempontból is eltérő helyzetben volt a kontinentális Európa országaitól, bár a hidegháború a britek helyzetére is domináns hatással volt. A Kelet–Nyugat szembenállás ideje alatt a britek is döntő mértékben a Szovjetunió és a Varsói Szerződés jelentette kihívásra fordították energiáik nagy részét. A brit fegyveres erők erős pozíciókkal rendelkeztek Közép-Európában, elsősorban Nyugat-Németországban és a Royal Navy is főleg az északkelet felől fenyegető szovjet haditengerészetre összpontosított.<sup>4</sup> Feltétlenül meg kell említenünk azonban két olyan tényezőt, amely egyedivette Nagy-Britannia helyzetét. Az egyik, hogy a britek közép-európai jelenléte automatikusan feltételezte a haderő egy részének határokon túlra való átcsoportosítását. A másik a továbbra is – bár szerényebb mértékben – meglévő brit érdekek, fegyveres erők, sőt fegyveres beavatkozások az Európán kívüli régiókban (tipikus eset például a Falkland-szigetek). Franciaország geopolitikai szempontból „hibrid” hatalom. Stratégiai értelemben a kontinentális Európa része, de nagyon komoly stratégiai érdekei és elkötelezettségei vannak a mediterráneum térségében és a Közel-Keleten is. Ez a kettősség az elmúlt évszázadokban folyamatosan befolyásolta a francia biztonságpolitikát és stratégiai gondolkodást. Természetesen ennek a tényezőnek komoly hatása van a jelenlegi francia biztonságpolitikára is. Ennek a következménye a párhuzamos igény a katonai dominanciára a kontinensen és ezzel

egyidejűleg az Európán kívüli katonai akciókhoz szükséges képességekre. Németország geopolitikai szempontból tipikus kontinentális hatalom, és ennek következtében viszonylag korlátozott képességekkel rendelkezik szélesebb skálájú óceáni stratégia végrehajtására. Ez azt jelenti, hogy a német stratégiai gondolkodás első sorban kontinentális stratégiai célokat követ, amelyekkel összehasonlítva az Európán kívüli érdekek marginálisak.

A vizsgált problémával kapcsolatban nagyon fontos megemlíteni még egy összetevőt, mégpedig a tárgyalt hatalmak öndefinícióját, saját helyük értékelését a nemzetközi kapcsolatokban. Egy hatalom számára, mely döntő mértékben kontinentális hatalomként határozza meg önmagát, az Európán kívüli katonai képességek kisebb jelentőséggel bírnak. Ha viszont az „öndefiníció” lényege alapvetően a „globális érdekekkel és felelősséggel rendelkező nagyhatalmi státus”, akkor ennek nélkülözhetetlen következményei kell, hogy legyenek az ilyen irányú nagyon komoly képességek.

A tárgyalt tényezők és az ezekben meglévő komoly különbségek következtében jelentős különbségek fedezhetők fel a vizsgált hatalmak – az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország és Németország – biztonságpolitikai irányvonalában és stratégiáiban.

## Franciaország

Franciaország – Nagy-Britanniával együtt – egyike a két európai katonai nagyhatalomnak; osztoznak a nukleáris fegyverekkel rendelkező hatalmak státusában, az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagjai, komoly hagyományokkal rendelkeznek a külföldi katonai akciók terén, továbbá viszonylag jelentős egységeket állomásoztatnak külföldön, és bár korlátozott mértékben, de globális a katonai jelenlétük (ezek a képességeik korlátozottak, ha az USA hasonló jellegű képességeivel hasonlítjuk össze, de európai mértékkel mérve mégis jelentősek). Franciaország nagyobb tapasztalattal rendelkezik – az elmúlt évtizedeket figyelembe véve – a tartós Európán kívüli katonai jelenlétet vizsgálva (elsősorban Afrikában), Nagy-Britannia viszont a komolyabb mértékű kontinensen kívüli haderő-átcsoportosítás terén tett szert nagyobb tapasztalatokra (például a Falkland-háború).

Franciaország saját definíciója alapján globális felelősséggel és érdekekkel rendelkező nagyhatalom. E pozíció-státus támogatása érdekében nagyon fontosak a nukleáris erők és a francia kül- és biztonságpolitika függetlenségének permanens hangsúlyozása. Ennek egyik következménye a NATO katonai struktúráiból való kihátrálás és a független nukleáris erő, a Force de Frappe létrehozása. Az említett státus megtartása érdekében szintén nagyon fontos a legnagyobb katonai potenciállal rendelkező kontinentális hatalom pozíciójának<sup>5</sup> igénye, annak ellenére, hogy Franciaország legfontosabb európai partnerének, Németországnak a demográfiai és gazdasági ereje jelentősen meghaladja a hasonló francia mutatókat.<sup>6</sup> A következő nagyon fontos tényező, hogy Franciaország – az összes európai országtól nagyobb mértékben – felhasználja az európai integráció folyamatát stratégiai céljainak elérése érdekében, tehát saját súlyát kívánja növelni a nemzetközi kapcsolatokban az Európai Unió potenciálja segítségével.<sup>7</sup>

A viszonylag erős Európán kívüli katonai jelenlét és érdekek (1998-ban még 25 ezer fő,<sup>8</sup> elsősorban Afrikában, de Lionel Jospin kormánya csökkentette az afrikai katonai jelenlétet – ez magában foglalta a létszámcsökkentést és a közép-afrikai bázis bezárását egyaránt) ellenére a hidegháború alatt a francia biztonságpolitika elsősorban a Keletről érkező kihívásra koncentrált. Bár nem vett részt a NATO katonai struktúráinak munkájában, és fegyveres erői kizárólag francia stratégiai parancsnokság alatt voltak, Franciaország jelentős katonai erőket állomásoztatott Nyugat-Németországban (a hidegháború alatt messze a legmagasabb létszámú külföldön állomásozó francia haderő Nyugat-Németországban volt telepítve – 1985-ben 48 500 fő, 1991-ben 53 000 fő<sup>9</sup>), és Bonnal egy kétoldalú egyezményben is vállalta az ország védelmében való részvételt egy szovjet katonai támadás esetén. De Franciaország védelmének koncepciója mindezek ellenére multiskálájú volt, és a keleti fenyegetésen túl az összes többi potenciális fenyegetésre – minden irányból (tous azimuts) – is hangsúlyt fektetett, legalábbis elméletben. Itt is megfogalmazódott tehát a stratégiai függetlenség igénye, amely a globális felelőséggel bíró hatalom öndefiníciójából eredt. A hidegháború lezárultával Franciaországnak két olyan tényezővel kellett szembenéznie, amelyeknek meghatározó befolyásuk volt a francia biztonságpolitikára (és természetesen a globális biztonsági környezetre):

1. Átmenet a „magas fokú fenyegetettség/kockázat – magas fokú stabilitás” hidegháborús állapotból a hidegháborút követő „alacsonyabb szintű direkt fenyegetés/kockázat – alacsonyabb fokú stabilitás” állapotába. Az utóbbit a drámaian megnőtt bizonytalanság, a növekvő számú regionális konfliktusok száma jellemzi, továbbá átmenet egy olyan „posztmodern” biztonsági környezetbe, amelyben a globális biztonság szereplőinek száma jelentősen nőtt (ami bizonyos szempontból akár a multipolaritás felé tett elmozdulásként is értékelhető) – ez elsősorban az olyan nem állami szereplők számlájára írható, mint például a terrorista csoportok és hálózatok. Ennek tipikus példája az Al-Kaida terrorista hálózat, amely a világ kb. hatvan államában tevékenykedik.<sup>10</sup> A terrorista csoportok és hálózatok aszimmetrikus stratégiákat használnak, amely a „gyengébbek” hagyományos eszközei a domináns hatalmak ellen. 2001. szeptember 11-ét követően vitán felüli ezen stratégiák rendkívül magas fokú hatékonysága és ennek következtében az általuk jelentette veszély: a World Trade Center elleni támadást mindössze néhány tucat ember szervezte, és az egész akció kb. félmillió amerikai dollárba került, míg a másik oldalon a teljes okozott kár összege eléri a 640 milliárd amerikai dollárt, nem beszélve a több mint 3000 áldozatról.<sup>11</sup>

2. Az Amerikai Egyesült Államok relatív hatalmának és befolyásának jelentős mértékű növekedése szinte minden releváns szférában. Az új helyzetben, amelyben az USA az egyetlen „szuperhatalom” (vagy „hiperhatalom”, ahogy Franciaországban gyakran jellemzik az amerikaiak jelenlegi pozícióját<sup>12</sup>), Franciaország relatív stratégiai függetlensége csökkent, legalábbis összehasonlítva a hidegháborús „mediátor” helyzetével, hiszen a globális biztonsági környezet minden szereplőjének cselekvését determinálja az USA pozíciója.

A hidegháború utáni új helyzetre reagálva a franciák 1994-ben kiadták az ún. Fehér Könyvet (Livre Blanc)<sup>13</sup>, a védelmi és biztonságpolitika alapvető dokumentumát Franciaországban, amely elsősorban három imperatívuszra összpontosított:

- Franciaország érdekeinek védelme – a nemzet alapvető prosperitása, jóléte és az ország nemzetközi felelősségének akceptálása. Az Európán kívüli régiók közül a Földközi-tenger térsége és a Közel-Kelet tartoznak a deklarált francia érdekszférába. Itt kell még megemlíteni a létfontosságú kőolajellátás védelmét is.
- Európa „építése” és a nemzetközi stabilitáshoz való hozzájárulás. Franciaország felhasználhatja saját nemzetközi státusát annak érdekében, hogy vezető szerepet játsszon az európai integráció további folyamatában. Franciaország Európában és Európán kívül is fel fogja használni saját befolyását a háborúk megelőzésére és a nemzetközi rend megerősítésére.
- A biztonság globális koncepciójának implementálása. Franciaország úgy határozza meg önmagát, mint globális felelősséggel rendelkező tényezőt. „A védelem globális koncepciója kombinálja a katonai védelmet a polgári és gazdasági tényezőkkel éppúgy, mint a szociális és kulturális tényezőkkel.”<sup>14</sup> Ez arra utal, hogy a franciák a biztonság szélesebb definícióját applikálják. Ebből a szempontból Franciaország globális befolyásának feltétele a francia szellemi gazdagság és az értékek globális szerepének és jelentőségének fenntartása (ide tartozik például a francia nyelv is). Jelenleg az Egyesült Államok és Franciaország az a két ország a világon, amely „univerzális értékek” és „univerzális üzenet” hordozójának tartja magát.<sup>15</sup>

Ezekből az imperatívuszokból Franciaország fegyveres erői számára négy olyan célkitűzés következik, amelyek máig is érvényesek:<sup>16</sup>

- Elrettentés – „la Dissuasion”: A nukleáris fegyverekkel biztosított elrettentés a francia fegyveres erők egyik legalapvetőbb feladata. A gyakorlatban a legfontosabb vitális francia érdekek védelmét kell, hogy biztosítsa bármilyen lehetséges fenyegetéssel szemben. Ennek alapja világossá tenni, hogy egy olyan mértékű támadás esetén, amely képes lenne fenyegetni ezeket az alapvető vitális érdekeket, esetleg Franciaország túlélését, Franciaország hezitálás nélkül használni fogja nukleáris potenciálját ezen érdekei és függetlensége védelme érdekében.
- Prevenció/Megelőzés – „la Prevention”: A prevenció alapvető értelme, hogy csökkenteni, mérsékelni kell azokat a rizikófaktorokat és instabilitási tényezőket, amelyeknek megvan a potenciáljuk a francia érdekek fenyegetésére. A megelőzés csak abban az esetben lehet sikeres, ha az ország komoly haderő-átcsoportosítási képességekkel rendelkezik.
- Haderő-átcsoportosítás („Power-projection”) – „la Projection”: A „power projection” képességek gyakorlatilag nélkülözhetetlen feltételei Franciaország globális felelősséggel rendelkező nagyhatalmi státusának. Ha a francia haderő nem rendelkezne globális akciórádiusszal, az ország képtelen lenne megvédeni az Európán kívüli régiókban meglévő stratégiai érdekeit.
- Védelem – „la Protection”: A védelem a francia fegyveres erők jelenlegi felhasználásának feltételei között elsősorban Franciaország honi területének védelmét jelenti. A hidegháborút követő biztonságpolitikai fejlődés, az ország biztonságát fenyegető direkt veszély megszűnése lehetővé tette, hogy a francia biztonságpolitika alapvető céljai a honi terület védelmétől az Európán kívüli akciók felé orientálódjanak. Ennek következtében a honi terület védelme a Gendarmerie feladatává válik/vált.

A fentiekben felvázolt ambiciózus célok ellenére az elmúlt évtized realitásai valamelyest eltérőek voltak a kitűzött céloktól. A szigorú monetáris politika következtében a francia fegyveres erők nem rendelkeztek elegendő anyagi forrással a fent említett célok eléréséhez szükséges szint „megütéséhez”. 2001. szeptember 11-e viszont komoly hatással volt a francia biztonságpolitikai gondolkodásra is. A francia *élite* világossá tette, hogy Franciaország meg fogja tenni a szükséges lépéseket annak érdekében, hogy képes legyen reagálni a megváltozott globális biztonságpolitikai környezetre. A kitűzött célok egyike, hogy újra el kell érni azokat a katonai képességeket, amelyekkel Nagy-Britannia rendelkezik, és megerősíteni Franciaország pozícióját mint a legerősebb katonai potenciállal rendelkező kontinentális európai hatalomét.<sup>17</sup> Az említett célok elérését követően Franciaországnak képesnek kell lennie bármilyen potenciális nemzetközi katonai koalíció élére állni – látható, hogy a gaulleista hagyományok még mindig rendkívül erősek. Mindennek feltétele természetesen az „out-of-area” hadműveletek szempontjából nélkülözhetetlen képességekre fordítandó források növelése (az ebből a szempontból kulcsfontosságú második nagy repülőgép-anyahajóról és 50 nagy hatótávolságú szállító repülőgép megépítéséről már megszületett a döntés<sup>18</sup>). Ezek a képességek rendkívüli jelentőséggel bírnak Franciaország globális katonai nagyhatalmi státusa szempontjából. Ez azt jelenti, hogy rendelkeznie kell a szükséges erőkkel ahhoz, hogy képes legyen egyidejűleg fenntartani állandó jellegű tengerentúli kötelezettségeit, és részt tudjon venni a nemzetközi katonai intervenciókban, és alapvetően befolyásolni tudja azokat. Ennek következtében kialakulóban van az egyenlőség egyik oldalon a szárazföldi hadsereg, a másik oldalon a légierő és a flotta között a létszám tekintetében (a szárazföldi hadsereg részesedése a fegyveres erők teljes létszámából az 1985-os 63%-ról 53%-ra csökkent, míg a légierőé 20%-ról 25%-ra, a flottáé 14%-ról 18%-ra emelkedett<sup>19</sup>). Ez az elmúlt években végrehajtott francia haderőreform egyik legfontosabb következménye, amely a professzionális hadsereg megteremtését eredményezte (amely sok tekintetben elsősorban az első Öböl-háború negatív tanulságainak köszönhetően realizálódott, hiszen akkor a franciák mindössze egy könnyű gépesített hadosztályt voltak képesek a térségbe küldeni, összesen 10 ezer főt, ráadásul problémák merültek fel az egységek felszereltségét illetően is – csak összehasonlításképp: Nagy-Britannia kb. 30 ezer katonával vett részt az első Öböl-háborúban<sup>20</sup>).

A kulcsot jelentő haderő-átcsoportosítás terén a következő konkrét célok fogalmazódtak meg:<sup>21</sup>

- a szárazföldi hadsereg képes kell, hogy legyen felállítani egy kb. 50 ezer főből álló erőt (rotáció nélkül) és átcsoportosítani azt bármilyen európai válságövezetbe;
- képesnek kell lennie átcsoportosítani egy 30 ezer főből álló haderőt (korlátozott rotációval, összesen 35 ezer fővel) egy Európán kívüli konfliktusövezetbe, és ezzel egyidejűleg még 5 ezer főt egy másik válság kezelésére (ezt viszont teljes rotációval, ami kb. 15 ezer főt jelent);
- a légierőnek képesnek kell lennie bármikor átcsoportosítani a konfliktuszórába száz harci repülőgépet a megfelelő légi utántöltő és felderítő képességekkel, valamint a szükséges infrastruktúrával együtt;
- a flotta képes kell, hogy legyen egy repülőgép-anyahajó vezette csoportot (egy anyahajót felszíni hadihajók és nukleáris meghajtású támadó tengeralattjárók

kíséretében) a konfliktuszóna közelébe felfejleszteni. E cél elérése érdekében rendkívüli fontossággal bír a második anyahajó megépítéséről hozott döntés, elsősorban a rotáció miatt, hogy legalább egy anyahajó mindig képes legyen felfejlődni).

A francia védelmi és biztonságpolitika másik fontos háttere a független stratégiai nukleáris erő. Nagyon fontos ennek az erőnek a függetlensége, amely a francia globális nagyhatalmi státus szimbóluma. A függetlenség azt is jelenti, hogy a fejlesztés független volt, eltérően például Nagy-Britanniától, amely az Egyesült Államokkal szoros együttműködésben fejlesztette stratégiai nukleáris erejét (lásd például a Trident-fegyverrendszereket). Bár a hidegháborút követően Franciaország leszerelte a 18 darab Plateau d'Albionban állomásoztatott interkontinentális stratégiai rakétáját, továbbá 30 darab Hades osztályú szubstratégiai rakétáját<sup>22</sup>, de ennek ellenére még mindig viszonylag erős, tengeralattjárókról és repülőgépekről célba juttatható nukleáris fegyverarszállal rendelkezik (több száz robbanófejjel).

A felhasználás-bevetés szempontjából Franciaország számára alapvető eltérés van a tengeralattjárókról és a repülőgépekről indítható nukleáris erők között. A repülőgépekről indíthatók elsősorban „taktikai” erőkként szolgálnak – a franciák értelmezésében egyfajta „utolsó figyelmeztetés” feladata hárul rájuk a potenciális ellenfél számára egy széles skálájú stratégiai méretű támadást megelőzően, amelyet viszont a tengeralattjárókon elhelyezett erőkkel indítanak. Az említett tényezők is jelzik, hogy Franciaország viszonylag széles körű nukleáris képességeket kíván magának fenntartani a jövőben is, elsősorban saját nemzetközi pozícióinak erősítése, támogatása céljából. Ez azt jelenti, hogy a franciák továbbra is hisznek a nukleáris fegyverek fontosságában és súlyában saját nemzetközi nagyhatalmi rangjuk szempontjából.

A francia biztonságpolitika legfontosabb tényezői és mozgatórugói tehát a következők:

- folytatódó erőfeszítések az erős nukleáris arzenál fenntartása érdekében, melynek elsősorban két oka van: az elrettentés biztosítása és az ország presztízsének növelése és „benntartása” az elméletileg független világhatalmak elitklubjában;
- a források átcsoportosítása: azokat a forrásokat, amelyek a csökkentett afrikai katonai jelenlét és a haderő létszámának csökkentése következtében felszabadulnak, átcsoportosítják olyan programokba, amelyek döntő fontosságúak a határoktól távoli régiókba történő haderő-átcsoportosítás és a haderő minőségének növelése szempontjából;
- az említett folyamatok és a haderő professzionalizációja következtében alapvetően megváltozott/megváltozik a francia fegyveres erők jellege: a döntő mértékben honi védelemre alkalmas haderőből a saját területen kívüli katonai beavatkozások egy viszonylag erős eszközzé válik;
- az Európai Unió „militarizálásának” egyértelmű támogatása és saját, francia kezdeményezések az integrációs folyamatok ilyen irányú befolyásolására (figyelembe kell viszont venni az EU tagállamainak eltérő, sok esetben gyökeresen ellentétes – lásd Nagy-Britannia – álláspontját) – „a stabil és békés világrend és a kredibilis európai védelem megteremtése Franciaország biztonság és védelmi politikájának két fő célja”.<sup>23</sup>

## Nagy-Britannia

Amint az már előzőleg említettük, Franciaország és Nagy-Britannia az a két európai katonai hatalom, amely osztozik a nukleáris hatalmi státusban és állandó tagsággal rendelkezik az ENSZ Biztonsági Tanácsában. Mindkét ország komoly tradíciókkal rendelkezik a külföldi katonai intervenciók végrehajtásában (bár az utolsó jelentős mértékű közös brit–francia katonai beavatkozás az 1956-os szuezi akció volt), és napjainkban az európai országok közül csak ők képesek releváns katonai akcióra a kontinensen kívül eső régiókban. Mindezen közös tulajdonságok ellenére azonban jelentős különbségek vannak Nagy-Britannia és Franciaország között a biztonságpolitika területén. Először is a britek a NATO összes struktúráinak teljes – és ráadásul egyik legaktívabb – tagjai, ezzel szemben a franciák a katonai struktúrák munkájában nem vesznek részt teljes mértékben. A másik jelentős különbség az Egyesült Államokkal fenntartott kapcsolataik természetéből fakad. Franciaország a nemzetközi kapcsolatok önálló, független pólusaként határozza meg önmagát – általában az USA-val szembeni alternatívaként (lásd az iraki konfliktust). Ezzel szemben az Egyesült Államokkal fennálló különleges kapcsolatok („special relationships”) a brit kül- és biztonságpolitika alfáját és ómegáját jelentik. A szuezi válságot követően – amely rámutatott arra, hogy London már nem képes a nemzetközi kapcsolatok teljesen független pólusaként szerepelni a nemzetközi porondon a „szuperhatalmak” akaratával szemben – a brit elit végleg úgy döntött, hogy Londonnal a lehető legnagyobb befolyásra kell szert tennie arra az erőközpontra, ahol a globális biztonsági környezetet érintő lényegi döntések születnek – tehát Washingtonban. Ennek természetesen meg voltak a következményei a nukleáris erőkre nézve is: a franciával ellentétben a brit nukleáris arzenál az USA-val való szoros együttműködésben volt és van fejlesztve. Franciaországgal összehasonlítva ezen a területen rá kell mutatni még egy jelentős különbségre: bár Nagy-Britannia a hidegháború végét követően még mindig a nukleáris nagyhatalmak elit csoportjába tartozik, a britek úgy döntöttek, hogy országukat korlátozott számú robbanófej rendszerben tartásával is az említett csoportban tarthatják. Ezt a fonalat követve Nagy-Britannia jelentősen csökkentette nukleáris képességét: teljesen leszerelte a repülőgépről indítható nukleáris fegyvereit, és a Vanguard osztályú atom-tengeralattjáróra telepített robbanófejek számát a felére csökkentette – 96-ról 48-ra tengeralattjáróként.<sup>24</sup> Ennek következtében Nagy-Britannia jelenleg kevesebb, mint 200 bevethető nukleáris robbanófejet tart rendszerben, és a britek nem terveznek modernizációs programokat sem nukleáris fegyvereik számára (ezzel szemben a franciák több száz robbanófej rendszerben tartásáról döntöttek, és az elkövetkező évtizedekre jelentős modernizációs folyamat kezdődik a tengeralattjáróról indítható nukleáris fegyverek számára éppúgy, mint a repülőgépekről indíthatóakéra). A britek hisznek abban, hogy nukleáris politikájuk alapvető céljait – fenntartani a minimális elrettentést és „benntartani” Nagy-Britanniát a nukleáris hatalmak presztízsjellegű csoportjában – képesek viszonylag minimális áron is elérni, természetesen az USA-val a hátuk mögött.

Franciaországhoz hasonlóan a hidegháború vége döntő hatással volt a brit biztonságpolitikára is. A hidegháború idején a brit külpolitika alapvetően a Kelet felől érkező fenyegetés által volt determinálva. Például a kelet–nyugati szembenállás idején a brit fegyveres erők teljes aktív állományának 21 százaléka Nyugat-Németor-

szágban és Nyugat-Berlinben állomásozott (ez kb. 69 ezer embert jelentett<sup>25</sup>). Ennek az erőnek a legnagyobb része a Brit Rajnai Hadsereghez tartozott – Nagy-Britanniának saját vezetésű szektora volt a Nyugat-Németország északi részén. A hidegháború utáni új biztonsági környezet és annak hatásai a brit biztonságpolitikára a Strategic Defense Review<sup>26</sup> című dokumentumban kerültek elemzésre. A dokumentum szerint, amelynek értékelései 2001. szeptember 11-ét követően is érvényesek, a szó klasszikus értelmében Nagy-Britannia és Nyugat-Európa számára nincs a hidegháborúhoz hasonló direkt fenyegetés, és a helyzet hasonló a brit tengerentúli területek esetében is. A jelenlegi helyzetben a legfontosabb biztonsági kihívások, amelyekkel a briteknek szembe kell nézniük, az ún. aszimmetrikus fenyegetések, mint a terrorizmus, a nemzetközi bűnözés, az etnikai és vallási alapú konfliktusok, a nemzetközi kereskedelem veszélyeztetése vagy a partner országok destabilizálódása. Az SDR hat olyan célt sorol fel, amelyek elérése, biztosítása szükségessé tehetik a brit haderő bevetését:<sup>27</sup>

- a békebeli biztonság erősítése (*Peacetime Security*) – a terrorizmussal és a szervezett bűnözéssel szemben a civil autoritásoknak nyújtandó támogatás otthon és külföldön egyaránt;
- a tengerentúli területek biztonsága – a brit erőknek képeseknek kell lenniük függetlenül is kezelni az ezzel kapcsolatban felmerülő biztonsági problémákat;
- humanitárius és békefenntartó műveletek – ezek tipikus esete például az SFOR-ban való részvétel vagy a koszovói elkötelezettség;
- a NATO területén kívüli regionális konfliktus – az ilyen típusú operációk végrehajtásához nélkülözhetetlenek a nagyobb mértékű haderő-átcsoportosítási képességek (az ezzel összefüggő régiók a Perzsa-öböl, Közel-Kelet, Észak-Afrika);
- a NATO országok területét érintő regionális konfliktus – valamely NATO-szövetséges ország katonai védelmét jelenti viszonylag korlátozottabb fenyegetés esetén;
- a NATO-ra irányuló stratégiai támadás – ez a legvalószínűtlenebb fejlemény, az erre való reagáláshoz már komolyabb szintű nukleáris képességek is szükségesek.

Amint ez az előbbiekből is kiviláglik, az Észak-atlanti Szövetség még mindig rendkívül fontos helyet foglal el a brit biztonságpolitikai gondolkodásban annak ellenére, hogy a szervezet jellege változóban van, és sokkal inkább politikai jellegűvé válik. Ugyanakkor viszont a brit fegyveres erők bevetésének legvalószínűbb célterületei Európától távolabbra esnek – a Közel-Kelet, Észak-Afrika, Közép-Ázsia és a Kelet-Mediterráneum térsége. A brit fegyveres erők legfontosabb feladata az új típusú biztonsági kihívások kezelése. Ez azt is jelentheti, hogy „fel kell mennünk készülve arra, hogy a válságövezetbe kell mennünk még azt megelőzően, mielőtt a válság érkezik el hozzánk”.<sup>28</sup> Ennek következtében nagyon erős hangsúlyt fektetnek a „power-projection” képességekre. A Strategic Defense Review válaszolva az új biztonsági környezet kihívásaira, a következő konkrét intervenciók lehetőségeivel számol a brit haderő számára:<sup>29</sup>

- válaszolni egy nagyobb nemzetközi konfliktus jelentette veszélyre, amely hasonló mértékű haderő-átcsoportosítást tehet szükségessé, mint az (első)

Öböl-háború alatt, amelyben egy páncélos hadosztály, 26 nagyobb hadihajó és több mint 80 harci repülőgép lett átcsoportosítva;

- megvalósítani egy kiterjedtebb, de kisebb intenzitású műveletet, miközben fenntartani a képességet egy másik alapvető hadművelet realizálására. Nem várható, hogy mindkettő háborúvá teljeseedik ki, vagy tovább tartana hat hónapnál.

Érdemes megjegyezni, hogy az iraki háború alatt Nagy-Britannia összesen csaknem 45 ezer főt és 100 harci repülőgépet vezényelt a Közel-Keletre, komoly haditengerészeti támogatással, beleértve egy kisebb repülőgép-anyahajót is. A jövőben a britek még tovább kívánják erősíteni ilyen irányú képességeiket. Ebben a folyamatban kulcsfontosságú szerepet fog játszani a 3, jelenleg rendszerben lévő kisméretű repülőgép-anyahajó két nagyobb (összesen 50 repülőgép és helikopter üzemeltetésére alkalmas) anyahajóval történő felváltása és C-17 típusú nagyméretű szállító repülőgépek vásárlása. A kb. 2012-ben rendszerbe álló nagy anyahajók újra visszaállítják a Royal Navy azon képességét, hogy képes legyen a potenciális válságövezetek közelébe küldeni egy erős harci egységet anélkül, hogy igénybe vegye más országok területét (ráadásul ez valamelyest presztízkérdés is, hiszen a brit haditengerészet újra visszanyeri helyét a nagy repülőgép-anyahajókat rendszerben tartó haditengerészetek szűk elitklubjában).<sup>30</sup> Természetesen a New Yorkot és Washingtonot ért terroristatámadásokat követően sokkal nagyobb hangsúlyt fektetnek a terrorizmusra és az azzal összefüggő tényezőkre. Bár már az SDR is foglalkozott a terrorizmussal mint tipikus aszimmetrikus fenyegetéssel, a különbség a mai helyzettel összehasonlítva az ilyen jellegű támadások hatásainak értékelése. 2001. szeptember 11-e rámutatott, hogy az ilyen jellegű akcióknak megvan a „potenciálja, hogy stratégiai hatást érjen el”.<sup>31</sup> Az új globális biztonsági környezet értékelését és következményeit a *The Strategic Defense Review: A New Chapter* című dokumentum tárgyalja (kiadva 2002 júliusában). Az említett dokumentum kulcsfontosságú következtetései Nagy-Britannia számára a következők:<sup>32</sup>

- Nagy-Britanniának meg kell őriznie „tudásbeli felsőbbrendűségét” („knowledge superiority”) a nemzetközi terroristákkal szemben annak érdekében, hogy értesülve legyen a terveikről, és bebiztosítsa az ellenintézkedések leghatékonyabb kombinációját;
- a katonai erő hatékonysága képes megelőzni, elrettenteni, nyomást gyakorolni, szétzilálni vagy megsemmisíteni ellenségeinket;
- ezeket a lépéseket alkalmazni lehet nemzetközi terroristákkal szemben éppúgy, mint – ha ez szükséges – olyan rezsimekkel szemben, amelyek támogatják őket (ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy az USA Nemzetbiztonsági Stratégiája a következőképpen érinti ezt a problémát: „Nem teszünk különbséget a terroristák és azok között, akik tudatosan menedéket vagy segítséget nyújtanak nekik.”<sup>33</sup>);
- Nagy-Britanniának felkészültnek kell lennie fellépni azokkal a terroristákkal szemben, akik vegyi, biológiai, radiológiai és esetleg nukleáris eszközök birtokába jutnak.

Az említett elemzés alapján a brit biztonságpolitika legfontosabb fejleményei a következők:

- a nukleáris arzenálra irányuló mérsékeltebb hangsúly és a robbanófejek számának jelentős csökkentése: Nagy-Britannia nukleáris képességei jelentősen kisebbek, mint az öt „hivatalos” atomhatalom klubjának akármelyik más tagjáé;
- az Egyesült Államokkal fennálló speciális kapcsolatok prioritása bármely más kapcsolattal szemben (lásd az iraki események háttérét). Nagy-Britannia a biztonságpolitikában egyértelműen a proamerikai és proatlanti irányvonalat követi a proeurópaival szemben (tehát ha választani kell valamilyen fontos kérdésben Washington és Párizs között, mindig az előbbi kap nagyobb figyelmet);
- a haderő-átcsoportosítási képességek további növelése, azon felszerelés és eszközök beszerzése és rendszerbe állítása, amelyek ilyen szempontból kulcsfontosságúak – nagy hatótávolságú szállító repülőgépek, nagyobb repülőgép-anyahajók;
- probléma lehet az SDR-ban lefektetett ambiciózus célok elérésével az ehhez szükséges források nagy volumene miatt. Nagy-Britannia már jelenleg is a GDP sokkal nagyobb százalékát fordítja a védelmi kiadások fedezésére, mint a szövetséges NATO-tagállamok döntő többsége (a britekhez hasonló arányokkal csak Franciaország, Görögország és Törökország büszkélkedhet, de az utóbbi kettő esete a köztük folyó kisebb fegyverkezési verseny miatt sajtós), ezért ezek nagyobb mértékű növelése nem járható út. A megoldás a szövetségesek közötti nagyobb fokú specializáció lehet: Nagy-Britannia átengedheti a kevésbé igényes képességek fejlesztését kontinentális szövetségeseinek, saját maga pedig a „presztízsjellegű” programokra összpontosíthat (például a repülőgép-anyahajók) – valamely másik hatalommal együttműködve. Itt elsősorban az Egyesült Államok (például a JSF-program) és Franciaország (nagyobb anyahajók?) jöhet szóba.

## Németország

Németország biztonságpolitikai szempontból jelentősen eltérő helyzetben van, mint Nagy-Britannia vagy Franciaország. Ennek legfontosabb oka az ország földrajzi és geopolitikai fekvése, a különböző történelmi tapasztalatok és a nagyhatalmi/világhatalmi státusz fontos attribútumainak – a nukleáris erőknél és az állandó helynek az ENSZ Biztonsági Tanácsában – a hiánya. A hidegháború alatt a nyugatnémet hadsereg tipikus „szövetséges haderőként” volt létrehozva és fejlesztve (ennek természetesen nagyrészt történelmi okai voltak). Ez azt is jelentette, hogy a Bundeswehr volt az egyetlen olyan hadsereg a NATO-n belül, amely teljesen integrálva volt a szövetség struktúrájába – még békeidőben is teljesen NATO parancsnokság alatt volt. Ha a brit és francia biztonságpolitikára érvényes volt, hogy Kelet és Nyugat antagonizmusa alatt döntő mértékben a keletről jövő veszélyre összpontosított, akkor ez a megállapítás még fokozottabban érvényes Németország esetére. Elmondható, hogy szinte az összes figyelembe vehető nyugatnémet forrás kizárólag a keleti határok biztosítására koncentrált. Ennek következtében gyakorlatilag nem maradt tér más tevékenység vagy missziók számára, mint például az Európán kívüli missziók. A hidegháború stratégiai körülményei által behatárolt biztonsági környezetben a nyugatnémet haderő fegyverzete és

bevetésének több koncepciója a szovjet fenyegetésre összpontosított, és egy széles skálájú, Közép-Európában páncélozott és gépesített egységekkel megvívandó konvencionális manőverező háború eshetőségére volt felkészítve.

A hidegháború befejezése fontos változásokat hozott a már egyesített Németország helyzetében is. Az egyesítés következtében létrejött Európa gazdaságilag és demográfiaileg legerősebb állama. A Szovjetunió széthullásával megszűnt az a domináns veszélyforrás, amely azelőtt a legnagyobb fenyegetést jelentette a (nyugat)német biztonságra nézve. Németország új stratégiai helyzetét nagyon pontosan kifejezte Klaus Naumann tábornok elemzése:<sup>34</sup>

- a történelem során először fordul elő, hogy Németország csak barátokkal és szövetségeseivel legyen körülveve határai mentén;
- Németország nem frontállam többé;
- Németország nincs többé olyan állam stratégiai hatáskörében, amely stratégiai offenzívára vagy területfoglalásra lenne képes.

Ebben az új stratégiai és biztonsági környezetben szükségessé vált a német biztonságpolitika új céljainak megfogalmazása – ez viszont komoly problémát is jelent. Amint arról már a bevezetőben szó volt, egy-egy ország biztonságpolitikájára jelentős hatással van az adott ország saját öndefiníciója. Németország ebben a tényezőben is különbözik legfontosabb európai szövetségeseitől, Londontól és Párizstól. Franciaország és Nagy-Britannia állandó és világos elképzelésekkel rendelkezik saját helyéről a világban, szerepéről a nemzetközi kapcsolatokban és ennek következtében világosak a céljaik – a biztonságpolitikában is. Ezzel ellentétben Németország ezeken a területeken még nem alakította ki végleges koncepcióját és ebből kifolyólag egyértelmű válaszait sem saját szerepéről a biztonságpolitika terén. A jövőre nézve Németország számára több lehetőség, illetve választás kínálkozik ezen a területen. A legkevésbé valószínű lehetőségek egyike a „nagyhatalmi elképzeléseken” alapuló biztonságpolitika<sup>35</sup>, mely az Oroszországgal való szoros kooperációval párosulna, viszont szembeállítaná Németországot jelenlegi európai szövetségeseivel. A másik, szintén kevésbé valószínű lehetőség a „Szuper-Svájc” koncepció, amely Németország „semleges” országgá való transzformációját jelentené (bár a „semleges” helyett valószínűleg helyesebb volna a „szövetségen kívüli” megnevezést használni, tekintettel arra, hogy a hidegháború lezárultával a „semlegesség” a szó hagyományos értelmében nem használható). Természetesen ezek közül egyik lehetőség sem felel meg igazán a német nemzeti érdekeknek: egy Európa szívében fekvő ország számára a „semlegesség” éppúgy elképzelhetetlen, mint a „nagyhatalmi” lehetőség, amely ismét csak a második világháború előtti „kétfrontos” veszéllyel járna. Vannak azonban sokkal valószínűbb és a nemzeti érdekek szempontjából is kedvezőbb lehetőségek: a „proatlanti”, amely a biztonságpolitikában az Egyesült Államokkal fennálló kapcsolatok prioritását és a NATO-nak az európai biztonság garantálásában játszott meghatározó szerepének elismerését jelenti. A másik a „proeurópai”, amely mint fő partnerrel, Franciaországgal számol, az európai biztonság jövője szempontjából pedig az Európai Uniót tekinti a legfontosabb szervezetnek. Az elmúlt évtizedekben a német politikai elit mindig e két lehetőség közötti egyensúly megteremtésére törekedett, azonban ha mindenképp választania kellett, az USA-val fennálló kapcsolatok jelentettek prioritást. Washington pozíciója, mint a legfontosabb partneré a biztonságpolitika területén, gyakorlatilag széles konszenzus ered-

ménye volt a német politikai eliten belül. Ez az állapot ingott meg az elmúlt évben a Schröder kancellár vezette kormány csaknem stratégiai döntése következtében, amellyel a szigorú proatlanti politikát felváltotta a sokkal inkább proeurópai (?) vagy „profrancia” (?) – a kérdőjel azért indokolt, mert elég körülményes pontosan meghatározni a jelenlegi német biztonságpolitika fő irányvonalát és céljait. Kérdéses az is, vajon az elmúlt évben végbement változások egy konkrét, nagy horderejű stratégiai döntés következményei-e, hiszen evidens a német belpolitikai folyamatok sokszor döntő mértékű befolyása a német kül- és biztonságpolitikára. Erre utal az a tény is, hogy a német jobboldal vezetője, Angela Merkel és több más jelenleg ellenzékben lévő politikus kifejezetten hangsúlyozta, hogy ha Németországban a jobboldal lett volna kormányon, az ország álláspontja az elmúlt évben gyökeresen eltérő (a német biztonságpolitika fő paradigmája proamerikai) maradt volna.<sup>36</sup>

Az említett bizonytalansági tényezők ellenére a hidegháború után jelentős változások figyelhetők meg a német biztonságpolitikában és a fegyveres erők küldetésében egyaránt. A fegyveres erők bevetésének lehetősége döntő mértékben determinálva van azzal a ténnyel, hogy Németország a NATO tagja, de ennek ellenére megfigyelhető a német biztonságpolitika bizonyos fokú „militarizálódása”. Ez azt jelenti, hogy Németország fel van készülve arra – természetesen csak korlátozott mértékben –, hogy nagyobb felelősséget vállaljon saját és főleg Európa biztonságának biztosításában (a német fegyveres erők jelenleg kb. 10 ezer katonával vesznek részt a különböző békefenntartó hadműveletekben, döntő mértékben a Balkánon). Nagyon fontos azonban megjegyezni, hogy ezekben a hadműveletekben Németország szigorúan mindig csak mint nemzetközi koalíciók részeként vesz részt. A német politikai eliten belül széles konszenzus uralkodik arról, hogy az ország hosszú távú érdekeinek leginkább az felel meg, ha megőrzik a „megbízható” partner „imázsát” (a jelenleg a transzatlanti kapcsolatokban tapasztalható feszültség ellenére). Ez Németország számára sokkal fontosabb, mint a „nemzeti érdekek” hangsúlyozása, amelyek bizonyos mértékig még mindig tabunak számítanak a mindenkori német vezetés számára. Ez az álláspont azon alapul, hogy Németország leginkább akkor cselekszik hosszú távú nemzeti érdekeivel összhangban, ha továbbra is szoros együttműködésben cselekszik partnereivel, és továbbra is megőrzi velük való integrációjának magas fokát (a hidegháború alatt a teljes német haderő integrálva volt a NATO struktúrákba, és jelenleg is a hét német hadosztály közül hat a szövetséges egységekbe van integrálva<sup>37</sup>). Az Európa biztonságában játszott megnövekedett német szerep ellenére egyértelmű, hogy Németország a jövőben sem tervez unilaterális katonai akciókat.

Ennek egyik következménye, hogy a német haderő legalapvetőbb feladatai sokkal korlátozottabbak, mint a francia és brit fegyveres erőké:<sup>38</sup>

- megóvni a Szövetségi Köztársaságot és állampolgárait a politikai zsarolással és a külső veszéllyel szemben;
- támogatni Európa stabilitását és integrációját;
- védeni a Szövetségi Köztársaságot és szövetségeseit;
- a világbéke és a nemzetközi biztonság céljait szolgálni az ENSZ Alapokmányával összhangban;
- segíteni az életmentésben természeti katasztrófák vagy más sürgősségi helyzet esetén éppúgy, mint támogatni a humanitárius akciókat.

Nyilvánvaló, hogy a felsoroltak nem tipikus „nagy hatalmi” célok és nem is globális mértékűek. A legfontosabb cél továbbra is Németország honi területének védelme. A Bundeswehr struktúrái szintén determináltak ebből kifolyólag, és összetételében továbbra is a nehéz páncélos és gépesített egységek dominálnak. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a német fegyveres erők sok tekintetben olyan konfliktus esetére vannak felszerelve és felkészülve, amelyeknek a hidegháború körülményei között volt nagyobb valószínűségük. A másik oldalon viszont egyre inkább növekszik az „out-of-area” típusú missziókhöz szükséges képességek szerepe, elsősorban az Európa biztonságában játszott nagyobb szerep következtében. A hidegháború utáni biztonsági környezetben egyre nagyobb jelentősége van az ilyen képességeknek, amelyek fejlesztése egyértelmű prioritást kellene, hogy élvezzen. De – mint sok más esetben – itt is komoly problémát jelentenek az anyagi források. A német védelmi kiadások GDP-aránya a legalacsonyabbak közé tartozik a NATO-tagállamok közül, és a jelenlegi körülmények között – a szóbeli deklarációk ellenére – nincs igazán remény a jelentős növekedésre (a német költségvetésre komoly terhet rónak a „jóléti kiadások” és a keleti tartományokba irányuló források). A következő probléma a védelmi kiadásokra szánt összeg felhasználása és a fegyveres erők viszonylag alacsony fokú effektivitása. A Bundeswehr jelentős része még mindig sorozott katonákból áll – a haderő-reformot követően is. A német fegyveres erők sorozáson alapuló része évente kb. 1 milliárd euróba kerül, és az ezzel összefüggő kiadások (pl. kiképző és ellátó személyzet) még további 1 milliárdba.<sup>39</sup> Annak ellenére viszont, hogy ezek a pénzüsszegek jelentős terheket jelentenek, azokra a sorozáson alapuló egységekre vannak elköltve, amelynek bevetése csak a legextrémebb esetekben képzelhető el – Németország honi területének védelmében. Nyilvánvaló, hogy ezek a struktúrák luxust jelentenek egy olyan haderő számára, amely a területen kívüli bevetésekhez szükséges képességek jelentős növelésére kívánja helyezni a hangsúlyt. Mindezek ellenére viszont a német politikai elit továbbra sem tervezi a részleges sorkötelezettség megszüntetését, mégpedig elsősorban ideológiai okokból – úgy értékeli a sorkötelezettséget, mint amely képes összekötő kapocsként szolgálni a polgári társadalom és a fegyveres erők között, és mint ilyen, komoly szerepet játszik a demokratizációban.<sup>40</sup>

A leírtak alapján a német biztonságpolitika legfőbb jellemzői a következők:

- bizonytalanság a stratégiai célok és a biztonságpolitika irányultságát illetően: egyelőre nem lehet bizonyosan értékelni, hogy a jövőbeli német biztonságpolitika inkább „proatlanti” vagy „proeurópai” lesz-e;
- a német biztonságpolitika fokozatos „militarizációja” viszont a jelenlegi körülmények között limitált lehetőségekkel bír a nagyobb mértékű katonai szerepvállalásra az európai biztonságban;
- növekvő hangsúly az „out-of-area” hadműveletekre, amely folyamatban viszont komoly akadályok is találhatók: a német fegyveres erők felépítése még sokkal inkább a „hagyományos” fenyegetések kezelésére felel meg, folytatódik az új körülmények között rendkívül alacsony hatékonyságú sorozásos erők fenntartása;
- továbbra sincsenek tervek az unilaterális nemzetközi katonai fellépésre, és továbbra is a szövetségi keretben gondolkodnak a haderő külföldi bevetését illetően;
- a német biztonságpolitika jellege és céljai sokkal inkább regionális jellegűek, összehasonlítva Nagy-Britanniával és Franciaországgal.

## Az Amerikai Egyesült Államok

Az USA jelenlegi biztonság- és védelempolitikájának legfőbb céljait a következő hat prioritásban lehet összefoglalni:<sup>41</sup>

- az Egyesült Államok területének, külföldön állomásozó fegyveres erejének és bázisainak, valamint barátainak és szövetségeseinek a védelme;
- a fegyveres erők átcsoportosítási képességeinek biztosítása a szükséges mennyiségben és minőségben a potenciális konfliktusövezetekbe;
- a potenciális ellenség stratégiai célpontjainak megsemmisítésére irányuló képesség és annak demonstrálása, hogy nincs olyan hely a Földön, amely biztonságban lenne az esetleges amerikai válaszcsoporttól;
- az információs és kommunikációs rendszerek biztonsága;
- a legmodernebb katonai technológiák fejlesztése és ezek alkalmazása;
- a világűr és az ott található amerikai potenciál védelme.

A célok pusztá felsorolásából is egyértelműen olyan következtetésre juthatunk, hogy ezek egy olyan állam biztonságpolitikájának fő prioritásai, amely különleges helyet foglal el a nemzetközi kapcsolatokban. Először is: ilyen jellegű és ennyire széles skálájú célok csak egy olyan nagyhatalom céljai lehetnek, amelynek érdekei globálisak és dominánsak a nemzetközi kapcsolatokban. Másodsor: csak egy hegemón helyzetben lévő hatalom képes reálisan is elérni ezeket a célokat, miután rendelkeznie kell az ehhez szükséges instrumentumokkal (jelentős számú és erejű haderő-átcsoportosítási képesség a Föld bármely régiójába, a világűr ellenőrzése és az amerikai haderő technológiai és minőségi előnyének fenntartása és további növelése). Annak ellenére, hogy ezek a célok még 2001. szeptember 11-e előtt fogalmazódtak meg, továbbra is érvényesek. Csak a stratégiák módosultak, amelyek segítségével adoptálva vannak az új biztonsági környezetre – ez gyakorlatilag a terrorizmus elleni harc és az újradefiniált biztonsági fenyegetések és kihívások által megváltozott biztonsági környezetet jelenti. A 2001. szeptember 11-ét követő változások sarokkövei a 2002 szeptemberében kiadott Nemzetbiztonsági Stratégiában (National Security Strategy)<sup>42</sup> és George W. Bush kiemelkedően fontos, 2002. június 1-jén a West Point-i Katonai Akadémián elhangzott beszédében található meg. Amint arra John Lewis Gaddis rámutatott a *Grand Strategy of Transformation*<sup>43</sup> című tanulmányában, az Egyesült Államokat ért váratlan támadásoknak – mint 2001. szeptember 11. vagy Pearl Harbor – volt egy nagyon fontos közös tulajdonságuk: rámutattak az épp érvényben lévő stratégiák hiányosságaira, és megnyitották az utat az új „nagy stratégiák” előtt. Az érvényben lévő stratégia előtt érvényes dokumentumok döntő mértékben a potenciális ellenfelek elrettentésén („deterrence”) és feltartóztatásán („containment”) alapultak. Gyökereik a hidegháborús körülményekből eredeztethetők – amikor viszont kitűnően működtek – és azon alapultak, hogy az USA-t érő biztonsági kihívások egy konkrét ellenséges hatalomtól származnak. Ez, a jelenlegi körülmények között passzívnak is értékelhető stratégia már nem képes reagálni a biztonsági kihívásokra, ezért egy ettől aktívabb „hozzállásra” van szükség. Ennek egyik legfontosabb és alapvető eleme annak demonstrálása, hogy az Egyesült Államok akár megelőző akciót („preemptive action”) is végrehajthat egy potenciális akció megelőzése érdekében, amely képes lehet fenyegetni az USA-t vagy annak érdekeit. Ez a koncepció az új biztonsági környezetre adott válaszként is ér-

tékelhető. A hidegháború idején az USA biztonsága de facto a kölcsönös elrettentés által volt garantálva (a híres „MAD – Mutually Assured Destruction”). A Washington és Moszkva közötti elrettentés fontos eleme volt, hogy mindkét fél bizonyos fokú racionalitással számolt. Az elmúlt évek eseményei azonban rámutattak, hogy az elrettentés és a feltartóztatás nem hatékony az új körülmények között, az új ellenfelekkel szemben. Ha az Egyesült Államokat érő biztonsági fenyegetéseket és kihívásokat elemezzük, egyértelmű, hogy már nem érvényes a hidegháborús helyzet, amelyben a fő figyelem egy konkurens, nagy katonai, gazdasági és demográfiai potenciállal rendelkező nagyhatalomra (nagyhatalmakra) irányul. A jelenlegi helyzet teljesen más, mint azt a Nemzetbiztonsági Stratégia is jelzi: „egyének nehezen felderíthető hálózata képes nagy káoszt és szenvedést előidézni kevesebbért, mint egyetlen tank ára.”<sup>44</sup> Jelenleg, a hidegháborúval ellentétben, amikor a tömegpusztító fegyverek az abszolút végső alternatívát jelentették, az USA mostani ellenfelei számára ezek a fegyverek (illetve bevetésük) reális alternatívát jelentenek. A Nemzetbiztonsági Stratégia ezért úgy értékeli, hogy „nem hagyhatjuk, hogy ellenségeink mérjék az első csapást”.<sup>45</sup> Ez azt is jelentheti, hogy ha valamelyik potenciális ellenfél különösen veszélyes fegyverekre tesz szert, ezek bevetésének lehetőségét eliminálni kell akár „preemptive actions” útján is.

Az ilyen jellegű akciók globális mértékű realizálása feltételezi az azt alkalmazó hatalom hegemon helyzetét a nemzetközi kapcsolatokban, továbbá olyan katonai képességek és eszközök birtoklását, amellyel csak egy katonai „szuperhatalom” rendelkezhet. Az Egyesült Államok képes preventív akciót végrehajtani a potenciális fenyegetés kialakulásának megelőzése érdekében, és ha a preventív lépések nem vezetnek eredményre, és a fenyegetés kialakul, olyan műveletek végrehajtására is, amelyek a már létező fenyegetés eliminálását célozzák. Ennek megfelelően a globális haderő-átcsoportosítási képességek rendkívüli fontosságot élveznek, hiszen az USA biztonságát és érdekeit fenyegető tényezőknek a Föld bármely pontján lehet a gyökerük. A globális haderő-átcsoportosítási képességek szempontjából központi jelentőségűek az interkontinentális szállító repülőgépflootta (az Egyesült Államok 250 ilyen jellegű feladat végrehajtására alkalmas repülőgéppel rendelkezik – csak összehasonlításképp, az európai országok összesen 11-el), a globális hatótávolságú csapásmérő repülőgépek, a hadiflotta, amely párhuzamosan képes ellenőrizni a tengeri szállítási útvonalakat, így garantálni a szükséges katonai potenciál biztonságos szállítását, és döntő csapást mérni a Föld csaknem minden jelentős konfliktus-övezetében. Ezzel összefüggésben nagyon fontosak a nagy repülőgép-anyahajók, amelyek képesek akár 80 repülőgép üzemeltetésére is. Mint azt már említettük, az európai országok közül csak Franciaország rendelkezik hasonló jellegű anyahajóval (az egyetlen európai nukleáris meghajtású repülőgép-anyahajó, a Charles de Gaulle), míg a U. S. Navy 12 anyahajót tart rendszerben. A teljes képhez viszont hozzátartozik, hogy Franciaországban már eldöntötték még egy nagy anyahajó beszerzését, hasonlóképpen Nagy-Britanniában is (a két nagyobb repülőgép-anyahajó beszerzésével a Royal Navy visszaszerzi presztízs jellegű helyét a nagy repülőgép-anyahajókat üzemeltető hadiflották között – jelenleg három kisebb anyahajót tart rendszerben). A globális haderő-átcsoportosítási és csapásmérő képességek garantálása szempontjából feltétlenül meg kell említeni a legmodernebb C-17 interkontinentális szállító repülőgépeket, a B-1 és B-2 interkontinentális bombázókat és a folyamatosan moder-

nizált B-52-eket. A fegyverrendszerek közül megnőtt a jelentősége a pilóta nélküli repülőgépeknek is, amelyek lehetővé teszik a rendkívül veszélyes operációk végrehajtását az emberélet veszélyeztetése nélkül (ezeket a képességeket kiválóan demonstrálta az elmúlt évben, Jemenben a terroristák ellen végrehajtott akció).

A fentebb említett tényezők egyértelműen rámutatnak a minőségi előny fontosságára, amelyet az amerikai haderők élveznek a potenciális ellenfelekkel szemben. A jelenleg is folyamatban lévő amerikai „katonai-technikai forradalom” (Revolution of Military Affairs) következtében az amerikai haderő jelenlegi képességei és a többi ország hadereje között fennálló szakadék a katonai képességekben (Capabilities Gap) egyre mélyül. Ez a folyamat tovább erősödik az egyre nagyobb – katonai költségekben észrevehető – különbségek következtében is. Az Egyesült Államok 2003. évi katonai költségvetése elérte a 379 milliárd amerikai dollárt – ez 2002-vel összehasonlítva 15 százalékos növekedést jelent –, és a jelenlegi tervek alapján 2007-re 451 milliárd dollárra kellene nőnie.<sup>46</sup> Nincs olyan konkurens hatalom, amely képes lenne lépést tartani az ilyen mértékű költségvetés-növekedéssel, és ha a jelenlegi folyamatok, illetve tervek nem változnak drámaian, az USA eléri a világ összes katonai kiadásainak felét (tehát az USA annyi pénzt fog katonai célokra fordítani, mint a Föld összes többi állama együttvéve). Érdeemes megjegyezni, hogy a 2003-as pénzügyi év esetében (amely 2002 októberében kezdődött) a katonai kiadásokra fordított 379 milliárd dollár a világ teljes katonai kiadásainak 42 százalékát jelentette (1986-ban, tehát a kelet–nyugati szembenállás – katonai kiadások szempontjából – csúcán ez az arány 28 százalék volt).<sup>47</sup> Ez a trend – amelynek következtében az amerikaiak annyit fognak katonai célokra költeni, mint az összes többi ország – még tovább növeli az USA domináns helyzetét a nemzetközi kapcsolatokban.

Az új biztonsági környezet értékelésénél szólni kell még az Egyesült Államok fegyveres erejének rediszlokációjáról is. A jelenlegi helyzet ezen a téren még mindig a hidegháborús körülmények következménye, ami azt jelenti, hogy a külföldi amerikai támaszpontok egyértelműen Európára és Kelet-Ázsiára orientáltak. Ez utóbbi régióban nem várható nagyobb mértékű átrendezés, figyelembe véve a Koreai-félszigeten kialakult állapotokat és – hosszabb távon – a kínai hadipotenciál növekedését, amelyek következtében nem valószínű nagyobb mértékű amerikai kivonulás a régióból, sőt épp ellenkezőleg. Az új globális biztonsági környezet kihívásai szükségessé teszik, hogy az amerikai fegyveres erők támaszpontjai földrajzilag is közelebb legyenek a potenciális konfliktusövezetekhez, konkrétan az Indiai-óceán partvidékéhez, a Közel-Kelethez és Közép-Ázsiához. Ebben a folyamatban szimbolikus jelentősége van a Központi Parancsnokság (Central Command) áttelepítésének Floridáról a Perzsa-öbölbe, Katarba. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az amerikai fegyveres erők kivonulnának Európából (ezt még Franciaország is ellenezné). Viszont az amerikai katonai jelenlét Európában egy bizonyos szempontból sokkal inkább szimbolikussá válik, konkrétan a NATO-n belüli amerikai „leadership” támogatására. Nagyon fontos az Európában állomásozó amerikai haderő szerepének megváltozása is. Az európai bázisok a jövőben sokkal inkább kiinduló bázisul fognak szolgálni az Európán kívüli hadműveletek számára, elsősorban délkelet és dél felé a Kelet-Mediterráneumba, a Közel-Keletre és Közép-Ázsiába (ez volt észrevehető az iraki háború során is). Ha jelentősebb amerikai haderők nem is fogják elhagyni Eu-

rópát, mindenképp megváltozik viszont az Európán belüli diszlokációjuk. Eddig az amerikai csapatok döntő mértékben két országban – Nagy-Britanniában és Németországban –, kisebb mértékben Olaszországban és más szövetségeseknél voltak telepítve. Ez azonban a földrajzi és politikai feltételek következtében megváltozik, és az amerikai csapatok egy része áttelepül az „új” szövetségesek területére. Ezzel kapcsolatban egyelőre csaknem mindegyik közép- és délkelet-európai ország neve elhangzott, valószínű azonban, hogy a legesélyesebb Lengyelország, Románia, Bulgária, esetleg Magyarország és Csehország. Ennek egyrészt földrajzi okai vannak – ezek az országok földrajzilag előnyösebb helyzetben vannak, ha figyelembe vesszük az új veszélyforrások földrajzi elhelyezkedését –, másrészt viszont figyelembe kell venni a politikai okokat is, hiszen az említett szövetségesek sokkal inkább USA-pártiaknak bizonyultak például az iraki háború során is.

További nagyon fontos tényező az egyes régiók jelentőségének növekedése az amerikai biztonságpolitika számára, amelyek 2001. szeptember 11-e előtt nem tartoztak a prioritások közé az USA stratégiai érdekeinek szempontjából. Tipikus példaként lehetne említeni Kelet-Afrikát, amelynek az amerikai stratégiai gondolkodásban nem volt megkülönböztetett szerepe – összehasonlítva például a Közel-Kelettel. Ennek legfőbb oka az új biztonsági kihívások és fenyegetések földrajzi elhelyezkedése és a potenciális konfliktusövezetek geopolitikai realitásai. Kelet-Afrika fontos a Perzsa-öbölbe és az Indiai-óceánra irányuló tengeri útvonalak szempontjából is, továbbá Szomália miatt, amely tipikus „failed state”, ahogy az amerikaiak nevezik, olyan összeomlott állam, amelyben nincs központi kormányzás, és gyakorlatilag helyi csoportok ellenőrzik, ezért egyik legfontosabb bázisa a különböző terrorista csoportoknak. A terrorista csoportok térségbeli jelenlétét megerősítette az USA védelmi minisztere, Donald Rumsfeld is a térségben tett látogatásakor az elmúlt év végén: „Tudjuk, hogy az Al-Kaida jelen van a térségben, több országban, különböző létszámokban.”<sup>48</sup> A régió jelentőségének növekedését bizonyítja az amerikai fegyveres erők megjelenése is a térségben. Például Dzsibutiban – ahonnan ellenőrizni lehet az Adeni-öbölt és a Bab el-Mandeb-szorost, amelyek kulcsfontosságú pontjai a Földközi-tengerről a Perzsa-öbölbe vezető tengeri útvonalaknak – a Special Operations Forces és a tengerészgyalogság több mint ezer tagja állomásozik<sup>49</sup> (sőt a legutóbbi hírek arról szólnak, hogy amerikai csapatok jelentek meg Szudánban is, ami gyökeres fordulatot jelent a térségben és a két ország viszonyában egyaránt).

Az új Nemzetbiztonsági Stratégiával függ össze a 2002. december 10-én elhangzott washingtoni deklaráció is, amely szerint ha az amerikai erőket vagy az amerikai szövetségeseket támadás éri, amelyben tömegpusztító fegyvereket is bevetettek, az Egyesült Államok minden lehetséges eszközzel válaszolni fog a támadásra („az Egyesült Államok továbbra is egyértelművé teszi, hogy fenntartja magának a jogot, hogy megsemmisítő erővel válaszoljon – beleértve, hogy minden lehetséges választásunkat kihasználjuk – tömegpusztító fegyverek bevetésére az Egyesült Államokkal, határain túl állomásozó fegyveres erejével vagy barátaival és szövetségeseivel szemben”<sup>50</sup>).

Ez a deklaráció természetesen elsősorban az iraki eseményekkel volt összefüggésben, de az amerikai vezetők hasonló kijelentéseket tettek a Koreai-félszigettel kapcsolatban is. A nukleáris elrettentés demonstrálásának legfőbb célja az ameri-

kai biztonságpolitika legfőbb céljának biztosítása, tehát az amerikai „Homeland” és a külföldön állomásozó amerikai fegyveres erők védelme.

Jelentős különbségeket fedezhetünk fel akkor is, ha a jelenlegi amerikai vezetés irányvonalát összehasonlítjuk a Clinton-adminisztrációéval. A Bill Clinton vezette kormányzat a tömegpusztító fegyverek elterjedését kívánta megakadályozni, amely a gyakorlatban azt jelentette, hogy elébe kellett menni olyan helyzetnek, amikor egy „lator állam” („rogue state”) tömegpusztító fegyverhez jut. Ám ez a koncepció, amely elsősorban a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozását célzó szerződéseken alapul, viszont nem lehet hatásos abban az esetben, ha a potenciális ellenfél már rendelkezik tömegpusztító fegyverekkel. A Bush-kormányzat a clintoni „nonproliferation” helyett a „counterproliferationra” összpontosít, amelynek lényege, hogy lehetővé teszi „pre-emptív” akciók végrehajtását olyan országok ellen, amelyek rendelkeznek ilyen fegyverekkel, és lehetőségük van veszélyeztetni az Egyesült Államok biztonságát vagy alapvető érdekeit. Ennek a stratégiának nagyon fontos eleme a nemzeti rakétavédelem (National Missile Defense). Az NMD stratégiai fontosságát nagyon hatásosan emelte ki két elemző, Robert Kagan és William Kristol: „A globális amerikai elsőbbség nélkülözhetetlen feltétele... a rakétavédelmi rendszer... Csak egy jól védett Amerika lesz képes elrettenteni – és ha szükséges, közbelépni – a lator rezsimekkel szemben, ha azok veszélyeztetnék a regionális stabilitást.”<sup>51</sup>

A következő fontos különbség a fegyveres erők felhasználásának módjaiból adódik. A jelenlegi Bush-adminisztráció tagjai már a kampányidőszakban jelezték, hogy nagyobb hangsúlyt kívánnak helyezni a harcoló kapacitásokra, mondván, az amerikai haderő legfontosabb feladata harcolni az amerikai érdekekért, nem pedig békefenntartó hadműveletekben részt venni.

Az előző elemzés alapján egyet lehet érteni Carl Conettával, aki az amerikai biztonságpolitika legfőbb változásait a következő néhány pontban fogalmazta meg:<sup>52</sup>

- újraéledt a figyelem az állam szerepével és a terroristák támogatásával összefüggésben (Nemzetbiztonsági Stratégia: „Nem teszünk különbséget a terroristák és azok között, akik tudatosan menedéket vagy támogatást nyújtanak nekik”);
- eltolódott a hangsúly a stabilizációs hadműveletektől a hagyományos harci feladatok felé, és megjelent egy új elem, konkrétan a „rendszerátalakítás” lehetősége a „latorállamok” esetében;
- földrajzi szempontból megnőtt Ázsia jelentősége általában, ezen belül is drámaian megnőtt az amerikai katonai jelenlét Közép- és Dél-Ázsiában;
- az európai amerikai katonai jelenlét jellegének megváltozása: bár az USA továbbra is jelentős erőket fog Európában állomásoztatni, ezek főleg politikai funkciót töltenek majd be – elsősorban az amerikai „leadership” biztosítását a NATO-n belül –, és sokkal inkább képesek lesznek Európán kívüli hadműveletek végrehajtására;
- nagyobb hajlam az unilaterális akciók végrehajtására és rövidebb távú, ad hoc koalíciók és partnerségek létrehozására;
- sokkal flexibilisebb katonai segítségnyújtás más államok részére;
- megnövekedett hangsúly a katonai modernizációra.

## Következtetések

Az Egyesült Államok biztonságpolitikájának új irányvonalát úgy is lehet értékelni, mint az egyetlen szuperhatalom reakcióját a megváltozott biztonsági környezetre és az új biztonsági kihívásokra. Az USA, mint az egyetlen szuperhatalom, tulajdonképpen elkezdte használni lehetőségeinek és képességeinek széles skáláját a lehető legmagasabb szintű biztonság elérése érdekében. A biztonság, amely a legfontosabb nemzeti érdek, minden egyéb célt és érdeket determinál. Evidens, hogy ha az USA a jövőben feltétlenül szükségesnek fog ítélni akármilyen operációt saját biztonsága szempontjából, nem fog habozni megkerülni akár nemzetközi kötelezettségeit vagy az ENSZ-et sem, ha azok gátolnák a szükségesnek ítélt lépések megtételében. Ez annak ellenére realitás, hogy Washington számára továbbra is fontos lesz a nemzetközi koalíciók létrehozása – „Az Egyesült Államok továbbra is próbálkozni fog a nemzetközi közösség támogatását megszerezni”.<sup>53</sup> De ha erre nem lesz lehetőség, az USA önállóan is fel fogja használni saját lehetőségeit, potenciálját és pozícióját, tehát „nem fogunk hezitálni önállóan fellépni, ha szükséges, önvédelmünkhöz való jogunk érvényesítésére pre-emptív akciókat is végrehajtunk”.<sup>54</sup>

Mint azt Peter van Ham megjegyezte: „az Amerikai Gulliver felhasználta szeptember 11-ét, hogy elvágja azokat a multilaterális kötelekeket, amelyek korlátozták hatalmát, és a liliputi szemlélődők tehetnek bármit – may huff and puff –, de kénytelenek akceptálni ezt a realitást mint fait accompli.”<sup>55</sup>

Nagy-Britannia számára egyértelmű előnyei vannak az Egyesült Államokkal fennálló „speciális kapcsolatoknak”. Ide tartozik például az ország nemzetközi kapcsolatokban játszott szerepének nagyobb súlya, mivel nagy befolyása van a washingtoni döntéshozatali folyamatokra. A katonai fejlesztések és a brit erők konfliktus-övezetekben való bevetései szintén fontosak Nagy-Britannia relatív ereje és befolyása szempontjából. Az ország súlya jóval nagyobb az USA-val fennálló kapcsolatoknak köszönhetően, viszont ennek is vannak potenciális veszélyei. Ezek közül a legkomolyabb a saját, brit identitás elvesztésének veszélye a biztonságpolitika terén. Természetesen ez extrém lehetőség, de az efelé irányuló tendenciák nyilvánvalóak. Ennek következtében a brit biztonságpolitika számára a legnagyobb jövőbeli kihívás saját brit identitásának megóvása. Franciaország továbbra is a nemzetközi kapcsolatok egyik független szereplőjeként igyekszik meghatározni magát, amely viszont az amerikai szuperhatalom által van jelentős mértékben determinálva. Ez a legfontosabb oka az erős nukleáris arzenálra helyezett komoly hangsúlynak is, amely a haderő-átcsoportosítási képességekkel együtt a francia befolyás legfontosabb instrumentuma. Ennek a koncepciónak is megvannak viszont a veszélyei: vajon Franciaország forrásai, lehetőségei és képességei elégségesek-e a felvázolt súlyos szerep eljátszásához – főleg ha a potenciális francia pólust az Egyesült Államokkal szembeni alternatívaként próbálják meghatározni? Franciaország és az USA gazdasági és demográfiai potenciáljában jelentős különbségek vannak (60 millió lakos 280 millióval szemben, és az amerikai GDP kb. hatszorosa a franciának), és ennek következtében Párizs soha nem fog az amerikaival összehasonlítható katonai potenciállal rendelkezni – és ezeken kívül figyelembe kell még venni a „hatalom és befolyás” más összetevőit is, mint például a nyelv és a kultúra elterjedését stb., amelyek esetében szintén komoly amerikai fölény/előny tapasztalható. Ez természetesen a fran-

cia elit számára is egyértelmű, ezért megpróbálják az egész Európai Uniót felhasználni a francia érdekek védelme érdekében és áttranszformálni az EU-t egy komoly tényezővé a biztonságpolitika terén. Természetesen ezen az úton számtalan nagyon jelentős – sokszor áthidalhatatlannak tűnő – akadályt kell leküzdeni, hiszen Franciaország európai partnereinek egy része nem osztja a francia elképzeléseket Európa jövőjével és szerepével kapcsolatban – ide sorolható például Nagy-Britannia vagy a közép-európai országok, amelyek kifejezetten ellenzik az Európai Unió olyan irányú „építését”, hogy az a jövőben a biztonságpolitikai terén a transzatlanti kapcsolatok alternatívája legyen. Franciaország tehát nagyon fontos hatalom szerepét játszhatja Európában és a vele határos régiókban, mint például Afrika, a Földközi-tenger térsége vagy a Közel-Kelet, de a jelenlegi feltételek mellett több mint kérdéses, válhat-e Franciaország az USA-val összehasonlítható hatalommá.

A német biztonságpolitika számára a legnagyobb kihívás a tiszta orientáció definiálása. Németország nem rendelkezik egy széles skálájú nemzeti elképzeléssel saját jövőjéről, mint Franciaország vagy Nagy-Britannia. A történelmi tapasztalatok és a geopolitikai realitások következtében nem igazán van esélye egy tisztán csak „német elképzelésnek”: a németeknek választaniuk kell két orientáció között – természetesen anélkül, hogy a másikat egyértelműen a háttérbe szorítanák. Európa biztonságának és az „out-of-Europe” típusú missziókban vállalt nagyobb német felelősségvállalásnak is vannak problémás területei, részben a német társadalom jelenlegi prioritásai miatt – amely egyértelműen a magas szociális kiadásokat preferálja, és alacsony szintű megértéssel viseltetik a katonai kiadások iránt –, részben földrajzi-geopolitikai okok következtében, amelyek tipikusan kontinentális pozícióként determinálják a német lehetőségeket.

## Implikációk a szlovákiai magyar kisebbség számára

Az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország biztonságpolitikai elképzelései globálisak, és mint ilyenek, hatással vannak a Föld bármelyik régiójának helyzetére. Németország helyzete ettől némileg eltérő, azonban az idevágó német koncepciók is kontinentális-európai hatásúak, ezért – mivel jelentős mértékben befolyásolják a globális és a számunkra releváns regionális biztonsági környezetet – nem vonható ki a hatásuk alól a szlovákiai magyar kisebbség sem. Ugyanakkor a tárgyalt koncepciók objektumai általában egész térségek vagy országok, ezért a szlovákiai magyar kisebbségre ezeknek a tényezőknek a közvetítésével, illetve a rájuk kifejtett hatáson keresztül van befolyásuk.

Általában minden közép-európai kisebbségre érvényes, hogy helyzetük döntő mértékben az olyan tényezők függvénye, mint az adott térség stabilitása, az általuk lakott ország helyzete, illetve az emberi jogok betartásának és a demokrácia alapelveinek a szintje, valamint – speciális helyzetekben, mint például a szlovákiai magyarság is – az általuk lakott ország és az anyaország kapcsolata. A kisebbség szempontjából tehát ezek az elképzelések, koncepciók és stratégiák annak alapján értékelendők, milyen – közvetett vagy közvetlen – hatással vannak az említett tényezőkre. A szlovákiai magyar kisebbség számára tehát a legfontosabb, illetve legjobb, ha a tárgyalt koncepciók a lehető legmagasabb fokú stabilitást és biztonságot garantálják a kulcsfontosságú közép-európai térségben, hiszen az ezekben meglévő

helyzettől döntő mértékben függ egy adott kisebbség helyzete. A adott régióban a feszültség és az instabilitás szintjének esetleges növekedése ugyanis szinte automatikusan negatív hatással van a kisebbség helyzetére.

Ebből a szempontból a leghelyesebb azon országok idevágó elképzeléseihez pozitív módon viszonyulni, amelyek elképzelései, illetve azok realizálása a lehető legkevesebb kockázattal járhatnak a régió stabilitására (tisztában kell azonban lenni azzal a ténnyel is, hogy a lehetőségek egy kisebbség számára csak igen korlátozottak ezek bármilyen irányú befolyásolására). Jelenleg Európa – és ezen belül Közép-Európa – biztonságának legfontosabb garántálója a NATO és a kontinensen lévő amerikai katonai – és politikai – jelenlét. Ezen kívül nem igazán létezik bármilyen alternatív – pusztán csak „európai” – rendszer, amely képes lenne hatékonyan átvenni ezt a stabilizáló szerepet. Ebből az következik, hogy mindaddig nem lenne igazán jó, ha az USA és a NATO szerepét megpróbálná átvenni egy „európai” biztonsági rendszer (amelynek az USA nem lenne aktív szereplője), amíg annak hatékonysága nem egyértelmű, és képessége a jelenlegi szintű stabilitás garantálására nem teremődött meg (természetesen az is kérdés, létrejöhet-e egy ilyen hatékonyan működő rendszer, de ez a probléma már annyira összetett, hogy mélyebb elemzést nem enged meg e tanulmány terjedelme).

## Jegyzetek

1. Részletesen lásd Kissinger, Henry: *Diplomacy*. New York, Simon and Schuster, 1994.
2. Van Ham, Peter–Kugler, Richard L.: Western Unity and the Transatlantic Security Challenge. *The Marshall Center Papers*, No. 4, June 2002, 24. p.
3. Gray, Colin S.: Strategy in the Nuclear Age: The United States 1945–1991. In: Murray, Williamson–Knox, MacGregor–Bernstein, Alvin (eds.): *The Making Strategy: Rulers, States and War*. Cambridge. University Press, 1994, 593–597. p.
4. Elsősorban a létfontosságú Skócia–Izland–Grönland–Norvégia „tengeri négyyszögben”.
5. Rearming. *The Economist*, 19th October 2002.
6. Lakosság: Franciaország – kb. 60 millió, Németország – kb. 82 millió, GDP: Franciaország – kb. 1400 milliárd USD, Németország – 2200 milliárd USD.
7. Részletesen lásd Szemér Tamás: Franciaország: Az Európa-politika a nemzeti érdekek szolgálatában In: Kiss J. László (szerk.): *A tizenötök Európái*. Budapest, Osiris, 2000.
8. Unterseher, Lutz: *Europe's Armed Forces at the Millenium: A Case Study of Change in France, the United Kingdom and Germany*. Cambridge, MA, Commonwealth Institute, Project on Defense Alternatives, November 1999, 7. p.
9. Uo. November 1999, 8. p.
10. Šedivý, Jiří: Obecná promena strategického prostředí po 11. září 2001. In: *Nové bezpečnostní prostředí po 11. září a Evropská unie*. Praha, Ústav mezinárodných vztahu, 2002, 5. p.
11. Uo. 8. p.
12. Védrine, Hubert: *Rozhovor s Dominiquom Moissim: Karty Francúzska v hodine globalizácie*. Bratislava, Slovenský inštitút mezinárodných štúdií, 2002, 15. p.
13. *Livre Blanc sur la Défense*. Paris, 1994.
14. Uo.
15. Védrine, Hubert: i. m. 53. p.
16. Unterseher, Lutz: i. m. November 1999, 7. p. és The France Force Commitment Concept Contents, [www.defense.gouv.fr](http://www.defense.gouv.fr), 4–6. p.
17. Rearming. *The Economist*, 19th October 2002.

18. Uo.
19. Unterseher, Lutz: i. m. November 1999, 8. p.
20. Uo. 11. p.
21. Unterseher, Lutz: i. m. November 1999, 11–12. p. és The French Force Commitment Concept Contents, [www.defense.gouv.fr](http://www.defense.gouv.fr), 14. p.
22. Unterseher, Lutz: i. m. November 1999, 11. p.
23. The French Force Commitment Concept Contents, [www.defense.gouv.fr](http://www.defense.gouv.fr), 3. p.
24. The Strategic Defence Review, Ministry of Defence, 1998 és Unterseher, Lutz: i. m. November 1999, 21. p.
25. Unterseher, Lutz: i. m. November 1999, 17. p.
26. The Strategic Defence Review, Ministry of Defence, 1998.
27. Uo.
28. Uo.
29. Uo. és Unterseher, Lutz: i. m. November 1999, 21. p.
30. A nagyobb anyahajók beszerzése körüli vitában a támogató érvek között olyanok is elhangzottak, hogy „már csak nem fogjuk a védelmünket a franciákra bízni!”
31. The Strategic Defence Review: A New Chapter, Ministry of Defence, July 2002, 7. p.
32. The Strategic Defence Review: A New Chapter, Ministry of Defence, July 2002, 9. p.
33. The National Security Strategy of the United States of America. September 2002, [www.whitehouse.org](http://www.whitehouse.org).
34. Klaus Naumann tábornok beszéde a Bundeswehr lipcsei értekezletén, 1992. május 12. In: Brill, Heinz: *Geopolitik Heute, Deutschlands Chana*. Berlin, Ullstein, 1994.
35. Lásd például Zanker, Alfred: *The Age of Decisions. Germany, Eurasia and the World in the Future*. Asendorf, 1992.
36. Turanský, Michal: L'Europe, c'est moi. *euroREPORT*, marec 2003.
37. Unterseher, Lutz: i. m. November 1999, 26. p.
38. Uo. 25. p.
39. Kříž, Zdeněk: Reforma Bundeswehru – součást nemecké bezpečnostní politiky. *Mezinárodní politika*, 2003/1, 30–32. p.
40. Uo.
41. Ondrejcsák, Róbert: Bezpečnostná politika Spojených štátov amerických po 11. septembri 2001. *Listy SPPA*, Január–február 2003.
42. The National Security Strategy of the United States of America, September 2002, [www.whitehouse.org](http://www.whitehouse.org).
43. Gaddis, John Lewis: A Grand Strategy of Transformation. *Foreign Policy*, November–December 2002.
44. The National Security Strategy of the United States of America, September 2002, [www.whitehouse.org](http://www.whitehouse.org), idézve színtén: John Lewis Gaddis: A Grand Strategy of Transformation. *Foreign Policy*, November–December 2002, 2. p.
45. Uo.
46. Cornetta, Carl: The Pentagon's New Budget, New Strategy, and New War. Project on Defence Alternatives, June 2002, 2. p.
47. Uo. 3. p.
48. Lacey, Marc: Rumsfeld Seeking New Allies to Oppose Al Qaeda and Iraq. *The New York Times*, 10th December 2002.
49. Uo.
50. Sangler, David E.: Bush Warns Foes to Use Weapons of Mass Destruction on U.S. Troops. *The New York Times*, 10th December 2002.
51. Kagan, Robert– Kristol, William: *The Present Danger. The National Interests*. Spring, 2000.
52. Cornetta, Carl: The Pentagon's New Budget, New Strategy, and New War. Project on Defence Alternatives, June 2002, 1. p.

53. The National Security Strategy of the United States of America, September 2002, [www.whitehouse.org](http://www.whitehouse.org).
54. The National Security Strategy of the United States of America, September 2002, [www.whitehouse.org](http://www.whitehouse.org).
55. Ham, Peter van–Kugler, Richard L.: Western Unity and the Transatlantic Security Challenge. *The Marshall Center Papers*, No. 4, June 2002, 11. p.

RÓBERT ONDREJCSÁK

COMPARISON OF SECURITY POLICY OF THE UNITED STATES OF AMERICA, GREAT BRITAIN, FRANCE, AND GERMANY

The author after examining the security policy of the USA, Great Britain, France, and Germany states that there are considerable differences in the security policy of the USA and their European partners, allies that evidently showed up during the war against Iraq.

One of the very important reasons of the differences can be found in historical experience and in the events after the Second World War. The USA neither had to face direct threat from the side of strong neighbours, nor the country's domestic and security policy had to count with considerable enemy in its direct geo-political environment. Consequently, the American strategy culture is much more "free" – comparing it with the European.

The new direction of the USA's security policy after the terrorist attack on 11<sup>th</sup> September 2001 in New York and later after the Iraq war can be viewed as the reaction of the only super-power on the changed security environment and on the new security challenges. In the future the USA in order to protect its safety will not hesitate to elude even international obligations or UN, if they would hinder the USA in taking steps that were judged to be unnecessary.

Great Britain has evident advantages of the "special relations" with the United States. The country's weight is much higher thanks to the relationships with the USA, although consequently the potential loss of the British identity is a threat in the field of security policy. France strives to remain one of the independent participants of international relations. Although, it is questionable if France's resources are sufficient for gaining this independence – mainly if they try to define their situation as an alternative towards the USA.

For the German security policy the biggest challenge is the definition of a clear orientation. Germany does not have a wide-scale of national conception about its future, as France or Great Britain. In consequence of historical experience and geo-political realities it has almost no chance to have a clear "German conception"; the Germans have to choose from the two orientations.